

«Kabareest», ka jutumärkideta

MIHKEL MUTT

J. Kanderi muusikal «KABAREE». Lavastaja A.-E. Kerge, dirigent E. Nõgene, kunstnik G. Sander. Osades: Sally — H. Sallo, K. Karisma, V. Kiik; Cliff — H. Müllberg, J. Krjukov; Konferansjee — A. Laid, R. Gurjev, T. Kilgas; Frau Schneider — U. Ulla, H. Sallo; herr Schultz — E. Pärn, J. Krjukov; Fräulein Kost — V. Kruusement, K. Kumpan; L. Talvik; Ernst Ludwig — R. Taidla. Esietendus RAT «Estonias» 15. juunil 1984.

«Kabaree» lavastus «Estonia» teatris on tekitanud elevust. Sel on mitmeid põhjusi. Paljud on kuulnud nimetatud muusikali alusel tehtud filmist. Mõned on seda isegi näinud, üht või teist laulu Liza Minelli esitusest oskab vist igaüks vilistada. Ootuspõnevust lisas asjaolu, et meil tõi «Kabaree» lavale A.-E. Kerge, kellega on seotud viimase aja esileküündivamad saavutused muusikateatri kergemates žanrites. Allakirjutanu pole mainitud alal — ega muusikas üldse — vähimalgi määral spetsialist. Seepärast jääb järgnevas kirjutükis vokaalsete kvaliteetide hindamine kõrvale. Lõppeks peaks ka nii tohtima. Poolenisti on muusikal ju sõnalavastus ja teda võiks vaadelda lihtsalt kui teatrietendust, mil nagu igal teisel tükil on oma esteetiline mõju ja sotsiaalne tähendus.

Sellest alustaksingi. Kuigi muusikalavastuse libreto ei tarvitse olla üksnes abistavas-ühendavas funktsioonis, st anda võimalust lavastajal ja osatäitjatel oma spetsiifilisi kunste viljelda, ei panda üldiselt pahaks, kui libreto iseseisva kirjandusteosena suuremat huvi ei paku. Publikuga suhtlemise vahendid on muusikateatris teised kui draamalaval, vaatajat mõjutatakse muude meediumide kaudu, sõna kui idee täpne suunaja pole kuigi oluline. Teatud mõõndustega kehtib ülalöeldu ka muusikali kohta. Sellegi süžee ei tohiks olla liiga keeruline, pakkuda ülearu peamurdmist. Jõududel lastagu toimida meile tuntud-teada

«Kabaree». Konferansjee — Arvo Laid, Sally — Helgi Sallo.

G. Vaidla foto

opositsioonides, nii et keegi ootamatuses ei võpataks ja sõnum kenasti päralt läheks (säärast kunstitegemise viisi tohiks vist nimetada samasusesteetiliseks). Nõnda «Kabarees» tehaksegi. Siin on keskne totalitarismi genees kolmandas Reichis ja inimeste käitumine selle palgees. Vaadeldakse kahe paari saatust ja erinevaid eluhoiakuid. Tegelased on tüpiseeritud, mahuvad kenasti lahtritesse. Nähtuse tagamaadesse tungida eriti ei üritatagi. Miks ikkagi väikekodanlusest saab sotsiaalne baas fašismile, miks leidub nii palju kaasajooksikuid — selle üle mõtisklemiseks pakuvad meil tuhtud kirjandusteostest näiteks Frischi «Härri Biedermann ja tulesüütajad», Ionesco «Ninasarvik» või Feuchtwangeri «Vennad Lautensackid» märksa sügavamalt ainet. Aga, nagu juba öeldud, ei maksa otsida sealt, kust ehk ei peagi leidma. Parem võetagu asju nii, nagu nad on. Psühholoogiliste probleemide avamise asemel orienteerugu vaataja vabatahtlikult melodramaatilisele armastusloole, mida võrstsitatakse seksi ja poliitikaga. *Love-story* toimub ühtaegu kahel foonil — maailma taevast varjutavate pilvede all ning kabaree patuselt veetlevas urus. Ärgu oldagu liiga nõudlik sõnumi suhtes, parem kuulatagu laulu ja muheldagu paraja ironiaga miljöö üle, kus «kõik on kaunis». Juhan Viidingu tõlgitud laulutekstid pakuvad säärast võimalust küll. Tükk tervikuna propageerib humanistlikke väärtusi, mis sest, et kitsimaiguliselt.

Kuidas näitlejad ja lavastaja võõra ajastu tegelasgaleriiga toime tulevad?

«Kabareed» on raske arvustada, kuna iga kandvama osa peal on mitu näitlejat, kaks vähemalt, enamasti isegi kolm. Ja kuigi mõned paarid nagu Ulla—Pärn ja Krjukov—Sallo on vist enam-vähem kindlad, ei esineta lõplikult fikseerunud komplektides. Ent näitleja mäng, nagu teada, sõltub partneritest, erineva vastasmängijaga kukub see isemoodi välja. Ja kui veel arvestada kena soovist, et oma tööd tõsiselt võtve kriitik enne kirjutamist etendust (*resp* iga koosseisu) vähemasti kaks korda vaataks, siis läheb matemaatika keeruliseks. Oma tosin õhtut tuleb küll ära. Niisiis vabandatagu ette, kui kõikidest iga koha peal ei räägita.

Põhiprobleem, mis selle muusikali kavvavõtul tekib, võrsub süžeest enesest: autori tahtel toimub tegevus kabarees, ilmselt küllalt kõrge tasemega meelelahutusasutuses. A.-E. Kerge on kahtlemata õige mees säärast tükki lavastama. Aga sellest on veel vähe. Kabaree-*feeling* ut oleks tarvis kogu trupilt, vähemasti peaosalistelt. Ning Sally peab olema tõeline staar, muidu pole lugu usutav. (Mis kasu näiteks, kui kirjanik väidab ühe oma kangelase kohta, et too on õudselt vaimukas, seda kinnitavad ka teised tegelased, aga talle endale pole autor osanud ühtki teravmeelsust suhu panna?) Kust säärast näitlejat ja lauljannat ühes isikus võtta? Pole ju vaja ooperikoolitusega primadonnat, vaid hoopis isepärase võluga artisti. Lisaks sellele, et ta puhtalt nooti võtab, tehniliselt keerulise vokaalpartiiga toime tuleb, peab olema isikupära, sarmi. Kabaree on intiimsem, avalikum ja mõnes suhtes halastamatum kui suur lava. A.-E. Kerge teab seda kindlasti ja polegi etteheitmaks talle, kui väidan, et nõutavas vanuses laulvat draamanäitlejat (või vastupidi) meil staarimõõtmeis ei ole. Niisugust, kes platsi puhtaks lööks. Sally karakter eeldab magnetismi, temperamenti ja jõudu. Ta on dramaatiline oma naiivsuses ja nõutavuses. Tema otsused on uisapäised, suurejoonelised ja heitlikud korraga. Ta on noor, väga andekas ja osaliselt rikutud. Mingil määral on vajalikku särtsu kõigi kolme osatäitja esituses. Eelistan siiski Sallot, ja mitte üksnes nimekõla sarnasuse pärast. On ikka tunda, kui mitmel eri liiki laval ta on oma lauljakarjääri jooksul esinenud. Tema tähestaatus jätab kõige usutavamale mulje.

Vaike Kiik mõjub esialgu sümpaatselt. Tas on lähedust, vulgaarsust ja bravuuri — üsna tänapäevases mõttes. Tekib lausa tahtmine öelda, et näe, kus ta on, see meie kaasaegne tütarlaps, kahjuks üsna laialt levinud tüüp. Kes logeleb baarides ja diskodel, kes pole paha, aga oma ninaotsast kaugemale ei näe. Ent pikapeale muutub see laad monotoonseks. Sally ei teisene vastavalt olukordade loogikale. Näiteks stseenis, kus ta teatab armastatud mehele, et on teel emadusele. Juba säärane fakt iseenesest peaks naisterahvast ka väliselt üsna tunduvalt muutma — üldjuhul lüürili-

semaks, pehmemaks, hellemaks. Olgu tegemist kui ulja piigaga tahes. Praegu seesugust muutust V. Kiige juures ei näe.

Noore ameerika kirjaniku Cliffordi kuju on dramaatilise ainese poolest väsem kui Sallyl. Pole parata — ühekülgne positiivsus on laval kehastamiseks harva tänuväärne. Hans Miilbergi loodud tegelane ongi puhas pluss: õilis ja tervete instinktidega, naiivne ja natuke uimane poiss. Kas see ikka on elus kirjanik? Muidugi, probleemiasetus pole sama terav kui Sally puhul. Cliff ei pea meile ette kandma katkendeid oma romaani. Minu arvates on ta rohkem ikka luuletaja. Prosaistid on skeptilisemad ja targemad. Muidu käitub Cliff küll täiesti tavalise inimese moodi.

Iseloomude, veel rohkem poliitilise kliima tõttu kujuneb kahe noore saatus traagiliseks. Sallys pole võitlejat. Tema protest, kui see ka puhkeb, jääb õlgadest allapoole. Sotsiaalne infantiilsus, võiks korrata tuntud sõnapaari ning teda hukka mõista. Ja Cliff? Temas on küll võitlejat, ent ihuüksi ei saa tumedate jõudude vastu. Kas tohiks nõuda, et ta ohverdaks vabaduse armastusele ega jäta Sallyt teele, kust tagasi ei tulda? Väheasti ootaks tema lahkumisele mingit kõrgemat põhjendust kui isikliku julgeoleku tagamine. Ta sõidab Pariisi. Võib-olla kohtab ta seal mõnes kirjanduskohvikus Boris Vildet? See seletaks osaliselt ka tema noogutust tolliametnikule, kui too ärasõidul küsib, kas ameeriklasele meeldis Saksamaal? Muidugi võib noogutus märkida ka irooniat või tumma ahastust, aga oleks uhkem variant, kui tulevane resistaanlane kavaldaks, tahtmata enda suhtes mingisugust kahtlust äratada. Eriti veenvalt lavastus niisugust heroilist võimalust küll ei kinnita.

Ajaloorataste vahele jääb teinegi paar — möbleeritud tubade üürija proua Schneider ja tema eakas austaja, juudist puuviljakaupmees Schultz. Kui tähtsusetult oleksid nad pigem subretipaar kui peakangelased, kujuneb pingerida etenduses vaat et vastupidiseks. Noorte *love-story* jääb vanade omale mõjukuselt alla. Laulud ja etteantud tekst on, aga näitlejaoskusi pole alati piisavalt toetamas, ei haakuta nii tugevasti ja tõelist tunnet tekib laval vähevõitu. See

vastu Schneideri-Schultzi liinist sain sel öhtul midagi ka peale meelelahutuse. Nägin kaht vahetust. Pärn—Ulla ja Krjukov—Sallo on erinevad paarid. Eelistaksin kokkuvõttes viimast. Krjukovi näitlejaoskused pääsevad mõjule, tema romantiliselt armunud vanamees muutus vägagi inimlikuks. Juutide saatus avaldus hingemineva selgusega. Näitleja lisatud koomilised nüansid üksnes suurendavad hilisemat tragismi. Lavastuse kunstiline kõrghetk ongi mu meelest stseen lauluga «Ükskord elas ilmas Mieskait». E. Pärn asetab rõhu nähtavasti rohkem n-ö sügavusele, tagamaadele, ent minu jaoks ei hakanud need kaasa mängima.

Proua Schneiderid on mõlemad huvitavad ja oma kosilase küljeluust tehtud. Ulla on suursugusem ja vaoshoitum, Sallo naljakam ja lõbusam, vähem daamilik. Ulla on kainem, ratsionaalsem, ta loobub abielust kergemini kui Sallo. Tal on vist ka tunded vähem mängus. Näib, nagu tahaks ta partiid teha, enne kui vanaduse kolmas kell kõlab. Tema suhted *Fräulein* Kosti, sealsamas elava kerge-meelse naisterahvaga, tunduvad kahe-mõttelised. Ta hurjutab küll tolle eluviise, aga rohkem ontliku fassaadi eest hoolitsedes. Küll ta temast juba aru saab! Võimalik, et talle endalegi pole säärased kombid päris võõrad olnud. *Madame*'id jäta ju ikka nii siivsa mulje. Sallo seevastu hurjutab prostituuti puhtast südamest.

Nõnda siis läheb seegi paar lahku. Mis on moraal? Ei tohi ülekohtule alla anda, tuleb säilitada inimlikkus ka kõige rasemas olukorras, ei tohi konformeeruda. Ja mida tükk meile — ehk tahtmatult — ses suhtes näitab? Paraku on konformeerujateks naised, mehed jagunevad halbadeks või headeks. Sally on lihtsalt rumalake, keda pooleldi teadmatult kaasa kistakse. Proua Schneider, Sallo esituses nõrk naine, lahkub pisarsilmil võitlusväljalt, Ulla variandis saab ta kainelt järele mõeldes aru, et schultzidega õiendatakse peatselt arved. Preili Kost pole mingi vaenlane, aga tema teeb oma tööd, ja kui rikkamad ja paremad kunded hakkavad lähemal ajal haakristiga käesidet kandma, siis on ju tema huvides nendega juba nüüd hästi läbi saada. Mingit teooriat tal oma käitumise kohta

küll pole, äri on äri. Samas demonstreerib tema ja Ernsti läbisaamine, kuidas fašism ei põlga ära liitu deklasseerunud kihtidega ja kasutab kahtlase elemendi teeneid. Ühtlasi see näitab, kuidas võim reguleerib intiimelu — nagu teada, monopoliseeris fašistlik partei peagi seksi, ustavus üritusele avas valitud liikmetele tee löbu juurde. Enamasti on K. Kumpani loodud kuju piisavalt operetlik, kohustuslike naljadega, pretensioonitu, aga leidlik naisterahvas. Üks hetk temaga eesotsas jäi toredana meelde. See on siis, kui ta Ernsti lojaalsuses üle trumpab, «Vaterlandi» vales viisil üles võtab ning rahva oma sabas kaasa viib. Misanstseen on suurejooneline, tähenduslik liikumine täidab uhkelt korraks kogu lava.

Ernst Ludwig, mees kes alustab poliitilist karjääri, on ainus nimeline tegelane vaenujõudude leeris. Osa on tehtud korrektelt, täidab oma ülesande tüki mehhanismis. Sümpaatselt mõjub R. Taidla kujus, et tema Ernstil on klassikaline kahekordne teadvus. Ta ei jäta muljet puhtakujulisest tuulenuusutajast, ei teeskle, kui kõneleb rassipuhtusest ja uuest Saksamaast, mida temataolised ehitama hakkavad. Kena näide, kuidas inimene hakkab oma juttu teataval hetkel uskuma, sest nii on talle kasulik. Ideed ei takista karjääri. Siiski jääb Ernst tüübi tasemele, kuju on vähe individualiseeritud. Tekst annab selleks ka napilt võimalusi. Kahju et ta midagi ei laula — üksnes «Vaterlandi» koos teistega. Üks tõsine «aaria» tema esituses oleks ta olemust tublisti valgustanud.

Veel üks oluline tegelane on mainimata. Mõtlen kabaree konferansjeed, veiderdajat, kes midagi olulist korda saatmata ometi etendust raamib. Kaval leht väidab ta kohta, et mees teab rohkem, kui ütleb. Vist vihjatakse pajatsi igihaljale kujule. Mõlemas nähtud konferansjees — A. Laidis ja R. Gurjevis — ongi tajutav distants oma löbumehe elukutse ja tegeliku mina vahel. Tola ei tohi ju loll olla! Päris siiralt pole võetavad nende suust kõlavad üldistused kabaree kui paradiisi, raha, «selle asja» jm kohta. Kas «Kit kat» klubi konferansjee näeb ka poliitilist mängu läbi? Ei tea, võib olla. Tähendusrikkalt R. Gurjev igatahes vaatuste lõpus publikule käsi laiutab —

näete isegi! Mõlemad on päris löbusad vaadata. Laidi mängust paistis ehk enam toda tarvilikku sulniduse ja õlisuse perversset segu, mis säärase tegelase traditsioonilisse kujusse kuulub. Ent nõudmised selles suhtes on väga kõrged. Löbumehe amet on keeruline. Pärast Sallyt on ta järgmine, kellelt süzeoloogika eeldab tõelist professionaalsust. Raske, aga tänuväärne, kui välja tuleb. Vaadates estoonlaste lavastust, meenus mulle üks tegelane hoopis teisest etendusest. See tükk on O. von Horváthi «Lood Viini metsadest» Pärnu teatri esituses. Muidu hoopis teiselaadne asi, aga mõningaid ühisjooni leidub. Näiteks ajastu on enam-vähem sama. Ka «Lugudes» näeme rahvussotsialisti kuju, ehkki palju pehmemas valguses kui «Kabarees», rohkem *in spe*. Ja mis peamine, selleski tükkis on laval kabaree. Tõsi, ainult paaris stseenis. Külalistele näidatakse mõningaid etteasteid, pärast puhkeb skandaal. Lõik pole pikk. Ent tolle kõlvatu «Maxime'i» konferansjee Jüri Vlassov oli professionaal, kes niipea ei unune. Hiilgav väline joonis, asjakohaselt perversne liikumine, hää ja miimika — tõeline väike meistritöö. Ehk tasuks Talinna laval veel ühe *showman*'iga katsetada. Rolli tuum peaks Vlassovil käes olema ja ansambli laulab ta ka. Muide, «Maxime'i» tantsud ei erinenud stilistikalt «Kit kat'i» omadest kuigivõrd. Võimalik, et seadjad on orienteerunud sarnastele ajastuomastele eeskujudele. Kahtlase väärtusega naljadest ja puuetega edvistavast inetuse esteetikast löiksid profiiti mõlemad. «Kit kat'is» nähtu on mõistagi suurejoonelisem ja meisterlikum. Minul ei tekkinud tütarlaste ansambli ega «naisorkestri» suhtes mingit tõrget, kannaksin nad saadud elamuste aktiva-poolele. Väga vahvad olid ka elavad pildid teises vaatuses — veel üks näide poliitika, erootika ja esteetika põimingust.

A.-E. Kerge kunstnikute suuremad õnnestumised on mu arvates — vähemasti siiani — seotud eeskätt koomikat võimaldavate žanritega. Nende peale on tal haruldane käsi. Seevastu mitmed tõsisemad tööd, nagu «Tabamata ime» televisioonis, «Peer Gynt», «Inimese elu» ja veel mõni on sisaldanud huvitavaid osatäitmisi ja õnnestunud löike, samas aga pakkunud

allakirjutanut nõutuks tegevaid lahendusi või suuremalgi määral ebalust tekitanud. Seni on ta minu arvates näidanud end lavastajana, kel küllaga fantaasiat, teravmeelt ja vormitunnet, mida aga probleemne analüüs, juurdlev alge ja filosoofiline sihiseade alati piisavalt ei toeta. Seal, kus ta saab ise rohkem «mässata», ning tükk on säärane, et see «mässamine» intellektuaalseid vaatajaid ei pahanda ning keegi ei tõtta klassiku või muidu väärtteose puhtust kaitsma — seal teenib ta loorbereid. Sääraste juhtude hulka kuulub suuresti ka «Kabaree». Lavastaja saab näidata, mis ta oskab. Lavastus pole tahtnud tükist targem olla ega banaalsevõitu süžee kaudu teab mis kõrgeid mateeriaid väljendada. Värvid on üsna paksud ja räiged, ent asjakohased. Ainult päris lõpus protesteeriksin: vareste kraaksatused, mis horisondil kohuvaid sotsiaalseid äikesepilvi vaatajale veel kord meenutama peavad, mõjuvad näpuga näitamisena isegi nii ühemõttelise tüki stilistikas.

Lavastuses näeb huvitavaid liikumisi, vaimukaid detaile ja värskendavat frivolosust. Eriti selles sfääris, mis jääb puusadest allapoole, on suuri kordaminekuid. A.-E. Kerge on üks neist lavastajatest, kes oskab seni mitte eriti silma paistnud näitlejad mängima panna. Seda tunneb ka «Kabareed» vaadates. Nii et oma käekiri on veel kord tõestatud. Siiski pean kokku võttes tunnistama, et lootsin rohkemat. Just nimelt säravust, efekti, võimsat kogumuljet. Ülearu neid omadusi lavastusel pole ja vahel lööb india filmi toon läbi. Ehk on mu ootused põhjendamatud, üldise kiidukõma taustal hakkad ju ikka rohkemat lootma? Võib-olla selektab midagi järgmine paralleel, detail muusikaga lävimisest, mida olen mitu korda tundnud. Kuulsaid töid, näiteks ooperikatkendeid, mängivad plaatidele tavaliselt kõrge tasemega kollektiivid, suur orkester hiilgava dirigendi juhatusel, ja laulavad esmaklassilised lauljad. Kuulad siis neid noores eas, mõni hakkab meeldima, mõtled, missugune see veel pärislaval võiks tunduda. Ja ühel hooajal juhtubki, et oma linnateater on mõne su lemmikooperi kavasse võtnud. Lähed esietendusele, täis elevust, ootad juba ette. Aga teatri orkestri koosseis on väiksem ja selleski pole kõik ettenähtud ko-

had täidetud, lauljad pole rahvusvahelised kuulsused. Kõik tundub natuke kahvatu ja luitunud. Ja kokkuvõttes ei saagi öelda, kust kulgeb piir äratundmisrõõmu ja pettumuse vahel...

Veel üks mõte tekkis «Kabareed» vaadates. Viimasel ajal olen juhtunud jälgima mitmeid varieteeprogramme. Varietee või kabaree — meie oludes on see sama asi, segaeeskavaga lokaal. Muidugi pole võimalik nähtusi mehaaniliselt üle kanda ja kriitikameelt minetada. «Kit kat» tervikuna on meile ajas, ruumis ning meelelaadilt võõras. Kuid kodumaisteski varieteedes võiks näha enam särtsu, sensuaalsust ja nalja. Alalõpmatute tantsude ja laulude kõrval ootaks publik rohkem tingeltangelit: transversteeringuid, muusikalist ekstsentrikat, paroodiat jms. Muidu on nii, et kabareedes viljeldakse kõrget kunsti — mille kuulumist ühe osana varietee kavasse ma loomulikult ei eita, kuid jah, ühe osana, aga kunstitemplis käiakse «kõdi» saamas. Öhtul lokaalis lõögastudes on see «kõdi» igatahes omal kohal. Näiteks lugu «Kaks leedit» — selle žanri tipp kõnealusel etenduses — võiks väikeste muudatustega kuuluda meie eeskavadesse küll. Tundub, et kunst veel tohib vahel igav olla. Vähemasti võib nõuda, et vaataja seda uuriks ja puuriks ning väärtused raskuste ja silmaveega endale selgeks teeks. Lõbustuskohas ei saa nii suuri nõudmisi esitada. Seal ei tohi igavaks minna. Sest muidu võib sedagi juhtuda, et vajaka jäänud lõbusust hakatakse teatud vahenditega ülemäära kõrgele kruvima ning kõige kallimast teatrist satutakse kohe kõige kallimasse hotelli.

Pärast enamikku meie kabareesid mõjub «Kabaree» kindlasti toonust tõstvalt.